

Верховний
Суд

Прояви римських ідей у сучасній судовій практиці

Василь Крат, суддя ВС
Telegram: <https://t.me/glossema>

07 липня 2022 року

Верховний
Суд

Contra proferentem

Правило тлумачення правочинів *contra proferentem* має римське походження. Його зародження пов'язується із формулюванням Цельза (D.34.5.26): якщо стосовно стипуляції постає питання про те, якою була її мета, то двозначність тлумачиться проти інтересів стипулятора (*cum quaeritur in stipulatione, quid acti sit, ambiguitas contra stipulatorem est*). Таким чином, Цельз сформулював ідею, що в разі двозначності має бути тлумачення, яке несприятливе для стипулятора.

Верховний
Суд

Contra proferentem Постанова ОП КЦС ВС від 18.04.2018 у справі №753/11000/14-ц.

У разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у частинах третій та четвертій статті 213 ЦК України, слід застосовувати тлумачення *contra proferentem*. *Contra proferentem* (лат. *verba chartarum fortius accipiuntur contra proferentem* – слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав).

Особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови. При цьому це правило застосовується не тільки в тому випадку, коли сторона самостійно розробила відповідну умову, але й тоді, коли сторона скористалася стандартною умовою, що була розроблена третьою особою. Це правило підлягає застосуванню не тільки щодо умов, які «не були індивідуально узгоджені», але також щодо умов, які хоча і були індивідуально узгоджені, проте були включені в договір «під переважним впливом однієї зі сторін».

Верховний
Суд

Favor conractus (favor negotii)

У часи класичних юристів формується *favor testamenti*. За допомогою сприятливого тлумачення зберігати, наскільки це можливо, силу заповіту. Наприклад, якщо хтось був призначений спадкоємцем під неможливою умовою, умова вважалася ненаписаною (*pro nonscripto habetur*), а призначення спадкоємця безумовним.

У Дигестах (D.34.5.12) зазначалося, що якщо в позовах або в ексцепціях вжито двозначний вираз, то найбільш зручно вважати, що обставина, про яку йдеться, швидше дійсна, аніж недійсна (*Quotiens in actionibus aut in exceptionibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quo res de qua agitur magis valeat quam pereat*)

Якщо умова неясна і може бути витлумачена як недійсна і так, що дозволить зберегти їй силу, останнє тлумачення повинно мати перевагу (*favor negotii*).

Верховний
Суд

Favor contractus (favor negotii)

Постанова КЦС ВС від 10.03.2021 у справі
№607/11746/17

Загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії.

З урахуванням принципів цивільного права, зокрема, добросовісності, справедливості та розумності, сумніви щодо дійсності, чинності та виконуваності договору (правочину) повинні тлумачитися судом на користь його дійсності, чинності та виконуваності

Верховний
Суд

Venire contra factum proprium

Доктрина заборони суперечливої поведінки має римське походження. Хоча романістами зауважується, що генезис *venire contra factum proprium nemini licet* пов'язаний із римським правом, але дже-рела дають можливість пов'язати її походження з правовою наукою пізнього Середньовіччя.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. В ЦК України не передбачено доктрини заборони суперечливої поведінки, хоча з урахуванням того, що вона є проявом добросовісності, то допустиме її застосування на підставі загальних засад приватного права (ст. 3 ЦК України).

Верховний
Суд

Venire contra factum proprium

«Зародження» засад урахування суперечливої поведінки пов'язують із формулюванням Ульпіана (D.1.7.25):

після смерті своєї дочки, яка жила як мати сімейства, еманципована ніби законним шляхом, і померла вже після того, як склала заповіт спадкоємцям, її батькові заборонено порушувати судовий спір щодо вчиненого ним, нібито він звільнив її незаконно, оскільки свідків не було (*post mortem filiae suae, quae ut mater familias quasi iure emancipata vixerat et testamento scriptis heredibus decessit, adversus factum suum, quasi non iure eam nec praesentibus testibus emancipasset, pater movere controversiam prohibetur*).

З часом *venire contra factum proprium* була вдосконалена глосаторами та постглосаторами.

Верховний
Суд

Venire contra factum proprium

Окрема думка суддів КЦС ВС
від 22.08.2018 по справі № 596/2472/16-ц

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці).

Доктрина *venire contra factum proprium* базується на принципі добросовісності. Наприклад, у статті I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказується, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.[1]

Очевидно, що наймодавець (орендодавець) скористався тим, що з різних причин власноручно не підписав договору оренди земельної ділянки. Звісно, що в такому випадку оспорювання договору оренди земельної ділянки наймодавцем (орендодавцем) суперечить його попередній поведінці (отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним.

—
Верховний
Суд

Venire contra factum proprium
Постанова ОП КЦС ВС від 10.04.2019
по справі
№ 390/34/17

Доктрина *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), базується ще на римській максимі- «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них.

Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладним немає.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!